

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра державного управління, документознавства та інформаційної
діяльності

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної,
методичної та виховної роботи

_____ О. А. Лагоднюк
“ _____ ” _____ 2019 р.

06-14-87

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Program of the Discipline
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ
GOVERNMENT IN UKRAINE
Для всіх спеціальностей
For all the specialties

Рівне – 2019

Робоча програма навчальної дисципліни **Державотворення в Україні** для студентів, які навчаються за всіма спеціальностями НУВГП. Рівне: НУВГП, 2019. 16 с.

Розробник: Я. П. Цецик, кандидат історичних наук, доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності НУВГП

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності
Протокол № 11 від «10» липня 2019 року

Завідувач кафедри _____

І. Л. Сазонець

Робочу програму схвалено на засіданні

Науково-методичної ради НУВГП

Протокол № 1 від « » 2019 року

« » _____ 2018 року

Голова _____ (О. А. Лагоднюк)

ВСТУП

Предметом вивчення дисципліни «Державотворення в Україні» є формування теоретичних знань та практичних навичок необхідних для оволодіння фаховими дисциплінами, а також у практичній діяльності.

Предметом вивчення даної навчальної дисципліни є формування теоретичних знань та професійних навичок для аналізу державотворчих процесів в Україні. Особливостей формування органів влади у нашій державі та впливу зовнішніх геополітичних чинників на даний процес.

Предмет перебуває у тісних зв'язках із такими навчальними дисциплінами і галузями знань: історія, соціологія, філософія, публічне управління, історія держави і права в Україні.

Навчальна програма дисципліни «Державотворення в Україні», розрахована на студентів, які навчаються за бакалаврським рівнем вищої освіти

Анотація

Дослідження та аналіз державотворчих процесів в Україні відіграє важливу роль у формуванні навичок та аналітичних здібностей студентів, визначення ключових напрямів формування органів влади у нашій державі, особливо після здобуття незалежності Україною.

Викладання навчальної дисципліни «Державотворення в Україні» сприяє засвоєнню студентами теоретичних концепцій і основних понять про основні етапи розвитку державотворчих процесів, дозволяє детально проаналізувати різні підходи до ключових питань формування системи виконавчої влади її взаємозв'язку органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: державотворення, органи влади, конституція, управління, незалежність.

Abstract

The research and analysis of state-building processes in Ukraine plays an important role in the formation of students' skills and analytical abilities, in determining the key directions of formation of government bodies in our country, especially after Ukraine gained independence.

Teaching discipline "State formation in Ukraine" promotes students' understanding of the theoretical concepts and basic concepts of the basic stages of development of state-building processes, allows you to analyze in detail the different approaches to the key issues of the formation of the executive power system of its interconnection with local governments.

Key words: state-building, authorities, constitution, government, independence.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 4	Галузь знань	Нормативна	
Модулів – 2	Всі спеціальності	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2			1-й
Загальна кількість годин – 120		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 Самостійної роботи студента – 8		22 год.	
		Практичні, семінарські	
		20 год	
	Самостійна робота		
	Рівень вищої освіти: бакалаврський	78 год.	
		Вид контролю: іспит	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить для денної форми навчання 35 % до 65 %.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Державотворення в Україні» – навчитися аналізувати основні аспекти державотворчих процесів у нашій державі, при цьому ключовим є дослідження ключових напрямів формування органів влади в Україні на сучасному етапі.

Основні завдання навчальної дисципліни:

- вміти використовувати набуті знання при визначенні функцій органів виконавчої влади;
 - навчитися аналізувати позитивні та негативні сторони державотворчих процесів;
 - вміти проводити взаємозв'язок між політичними процесами, що відбуваються у суспільстві й явищами соціального життя держави;
 - аналізувати взаємозв'язок видів та форм органів влади у системі виконання ними своїх функцій;
 - оволодіти методикою проведення порівняльного аналізу різних етапів державотворчих процесів;
 - знати свої політичні, економічні, соціальні та культурні права та обов'язки.
- Відповідно до освітньо-професійної програми з навчальної дисципліни **студент повинен уміти:**
- засвоїти основні етапи розвитку державотворення в Україні;
 - опанувати основні принципи взаємозв'язку політичних та державотворчих процесів;
 - уміти аналізувати ключові нормативно-правові акти, які є актуальними для громадян нашої держави;
 - володіти механізмом захисту конституційних прав та свобод громадян.
 - використовуючи відповідні знання у професійній діяльності для співпраці з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування

Робоча програма містить повний перелік тем лекцій і практичних з курсу «Державотворення в Україні», які має опрацювати студент, списки рекомендованої літератури (основної та допоміжної). Курс передбачає 11 лекційних і 10 практичних занять. У програмі також подано теми та питання для самостійної роботи студентів.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Тема 1. Поняття державотворення. Зародження державності в Україні у період Київської Русі та Галицько-Волинської держави

Поняття «державотворення». Предмет, об'єкт і суб'єкти державотворення. Поняття системи публічного управління. Основні етапи становлення державотворення в Україні. Особливості державотворчих процесів у Київській Русі. Вплив прийняття християнства на державотворчий процес. Причини послаблення центральної влади у Київській Русі. Галицько-Волинське князівство як форма української державності.

Тема 2. Українська гетьманська держава (Військо Запорозьке): державний устрій, суспільний лад і право (друга половина XVII - кінець XVIII ст.)

Становлення української державності під час національної революції під проводом Б. Хмельницького у XVII ст. Територія держави та її устрій. Система управління гетьманщиною у період гетьманування Б. Хмельницького.- Державотворча діяльність українських гетьманів періоду Руїни. Інкорпорація українських земель Річчю Посполитою та Росією. Наступ українську автономію наприкінці XVII –у XVIII ст. з боку Російських імперських урядів. Знищення російською владою Запорозької Січі. Вплив Магдебургського права на розвиток міського самоврядування на українських землях. Особливості формування судової системи.

Тема 3. Державотворчі ідеї в українській політичній думці у XIX на початку XX ст.

Державотворчі ідеї членів Кирило-Мефодіївського братства. Поняття «панславізму». Діяльність та державотворчі ідеї таємних українських політичних організацій у Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. Трансформація державотворчих поглядів на українських землях у складі Австро-Угорщини. Діяльність Головної Руської Ради. Державотворчі ідеї у програмних документах легальних українських політичних партій Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. Участь греко-католицького духовенства у процесі українського державотворення на початку XX ст.

Тема 4. Державотворчі процеси в Україні періоду визвольних змагань та громадянської війни 1917-1920 рр.

Утворення Центральної Ради та основні напрями її державотворчої діяльності. Конституційний характер III Універсалу. Проголошення УНР.

Прийняття Конституції УНР. Гетьманат П. Скоропадського. Особливості формування уряду Гетьманом П. Скоропадським. Державотворча діяльність уряду. Повноваження П. Скоропадського та їх нормативно-правове забезпечення. Законодавча діяльність гетьманату. Встановлення дипломатичних відносин з іноземними державами. Основні напрями державотворчої діяльності Директорії УНР. Проголошення ЗУНР. Формування органів влади у ЗУНР. Акт Злуки УНР та ЗУНР. Причини та наслідки поразки Української держави.

Тема 5. Державотворчі традиції на у Західній Україні у міжвоєнний період

Політичне життя на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої. Державотворчі ідеї у програмних документах легальних українських політичних партій Західної України. Концепція незалежної Української держави у документах ОУН. Державотворча діяльність українських депутатів у парламенті міжвоєнної Польщі. Політичний рух на Буковині.

Карпатська Україна – як один з важливих етапів українського державотворення. Формування уряду А. Волошина. Адміністративна реформа. Формування Карпатської Січі.

Тема 6. Державотворчі ідеї у період Другої світової війни

Роль ОУН у державотворенні в Україні в роки Другої світової війни. Державницькі ідеї II Великого збору українських націоналістів. Створення та діяльність Українського Національного Комітету. Акт проголошення Української Держави у Львові 30 червня 1941 р. та його наслідки. Створення Українського державного правління та особливості формування уряду. Протидія німецької окупаційної влади державотворчій діяльності на Україні. Створення Української головної визвольної ради на основі принципів всеукраїнського представництва та надпартійності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Тема 7. Державотворення в Україні наприкінці 1980-х – у 1990-х рр. Проголошення незалежності України

Особливості проведення виборів до Верховної Ради УРСР у 1990 р. та їх результати. Декларація про державний суверенітет України. Спроба державного перевороту в СРСР та Акт проголошення державної незалежності України. Референдум 1 грудня 1991 р. Принципи формування центральних органів влади в Україні у першій половині 1990-х рр. Створення української моделі органів виконавчої влади на місцях. Вибори 1994 р. та обрання нової ВРУ та Президента. Прийняття Конституції

України. Права, свободи та обов'язки громадян України. Конституційне закріплення поділу влади. Конституційні принципи формування органів виконавчої влади. Взаємодія органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Тема 8. Тенденції політичного, соціально-культурного та економічного розвитку України у другій половині 1990-х – 2005 рр. та їх вплив на процеси українського державотворення

Основні вектори політичного розвитку України наприкінці 1990-х рр. Соціально-економічний розвиток держави. Президентсько-парламентська модель державності та її практична реалізація. Посилення протистояння між парламентом та Президентом України Л. Кучмою наприкінці 1990-х на початку 2000-х рр. Діяльність уряду В. Ющенка. Парламентські вибори 2002 р. та їх результати. Вибори Президента 2004 р. та «Помаранчева революція». Конституційна реформа в Україні та перехід до парламентсько-президентської республіки. Зміна механізму призначення вищих посадових осіб. Зовнішня політика України-як елемент державотворчої діяльності.

Тема 9. Особливості державотворчих процесів в Україні у 2006 – 2013 рр.

Парламентські вибори 2006 р. та їх наслідки. Створення коаліції та особливості призначення Прем'єр-міністра України. Зміни у соціально-економічній сфері. Дострокові парламентські вибори 2007 р. Посилення протистояння між Прем'єр-міністром та Президентом України – як негативний чинник державотворчих процесів. Зміни зовнішньої політики України у 2006 – 2009 рр. Вибори президента 2010 р. Посилення владної вертикалі. Скасування Конституційної реформи 2004 р. й повернення до президентсько-парламентської республіки. Ускладнення соціально-економічної та політичної ситуації в Україні у 2010 – 2013 рр.

Тема 10. Тенденції державотворчих процесів в Україні наприкінці 2013 – 2014 рр.

Відмова Президента України підписати Угоду про асоціацію з ЄС – як ключовий фактор початку «Революції гідності». Основні етапи «Революції гідності». Використання силових методів протидії мирним протестувальникам – як фактор відходу від демократичних цінностей. Прийняття провладною більшістю нелегітимних «Диктаторських законів» 16 січня та їх скасування 28 січня 2014 р. Наслідки повалення режиму В. Януковича.

Початок військової агресії Російської Федерації проти України. Антитерористична операція. Ведення військових дій у Донецькій та Луганській областях. Обрання Президентом України П. Порошенка. Підписання Угоди про Асоціацію з ЄС. Повернення до парламентсько-президентської республіки, як важливий фактор державотворчого процесу.

Тема 11. Посилення демократичних процесів у державотворчій діяльності в Україні на сучасному етапі

Прийняття нового антикорупційного законодавства як важливий чинник посилення відповідальності органів влади. Відкритість органів влади як важливий фактор – співпраці з громадянським суспільством. Створення та діяльність військово-цивільних адміністрацій у Донецькій та Луганській областях України: їх функції та повноваження. Посилення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади.

Активізація співпраці з ЄС та НАТО, як основоположні принципи зовнішньої політики України. Президентські та парламентські вибори 2019 р. як ключовий елемент демократизації українського суспільства.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем змістових модулів	Кількість годин			
	Усього	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1	2	3	4	5
Модуль 1 ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ				
Тема 1. Поняття державотворення. Зародження державності в Україні у період Київської Русі та Галицько-Волинської держави	12	2	2	8
Тема 2. Українська гетьманська держава (Військо Запорозьке): державний устрій, суспільний лад і право (друга половина XVII - кінець XVIII ст.)	12	2	2	8
Тема 3. Державотворчі ідеї в українській політичній думці у XIX на початку XX ст.	12	2	2	8

Тема 4. Державотворчі процеси в Україні періоду визвольних змагань та громадянської війни 1917-1920 рр.	12	2	2	8
Тема 5. Державотворчі традиції у Західній Україні у міжвоєнний період	10	2	1	7
Тема 6. Державотворчі ідеї у період Другої світової війни	9	2	1	6
Всього за змістовим мод.1	67	12	10	45

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Тема 7. Державотворення в Україні наприкінці 1980-х – у 1990-х рр. Проголошення незалежності України	11	2	2	7
Тема 8. Тенденції політичного, соціально-культурного та економічного розвитку України у другій половині 1990-х – 2005 рр. та їх вплив на процеси українського державотворення	11	2	2	7
Тема 9. Особливості державотворчих процесів в Україні у 2006 – 2013 рр.	11	2	2	7
Тема 10. Тенденції державотворчих процесів в Україні наприкінці 2013 – 2014 рр.	10	2	2	6

Тема 11. Посилення демократичних процесів у державотворчій діяльності в Україні на сучасному етапі	10	2	2	6
Всього за змістовим мод.2	53	10	10	33
Усього годин	120	22	20	78

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Поняття державотворення. Зародження державності в Україні у період Київської Русі та Галицько-Волинської держави	2
2.	Українська гетьманська держава (Військо Запорозьке): державний устрій, суспільний лад і право (друга половина XVII - кінець XVIII ст.)	2
3.	Державотворчі ідеї в українській політичній думці у XIX на початку XX ст.	2
4.	Державотворчі процеси в Україні періоду визвольних змагань та громадянської війни 1917-1920 рр.	2
5.	Державотворчі традиції у Західній Україні у міжвоєнний період	1
6.	Державотворчі ідеї у період Другої світової війни	1
7.	Державотворення в Україні наприкінці 1980-х – у 1990-х рр. Проголошення незалежності України	2
8.	Тенденції політичного, соціально-культурного та економічного розвитку України у другій половині 1990-х – 2005 рр. та	2

	їх вплив на процеси українського державотворення	
9.	Особливості державотворчих процесів в Україні у 2006 – 2013 рр.	2
10.	Тенденції державотворчих процесів в Україні наприкінці 2013 – 2014 рр.	2
11	Посилення демократичних процесів у державотворчій діяльності в Україні на сучасному етапі	2
	Разом	20

6. Самостійна робота

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної форми навчання:

Підготовка до аудиторних занять – 0,5 год/1 год. занять.

Підготовка до контрольних заходів – 6 год. на 1 кредит ЄКТС.

Опрацювання окремих тем програми або їх частин, які не викладаються на лекціях.

6.1 Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Поняття «державотворення». Предмет, об'єкт і суб'єкти державотворення. Поняття системи публічного управління. Основні етапи становлення державотворення в Україні	8
2.	Вплив Магдебургського права на розвиток міського самоврядування на українських землях. Особливості формування судової системи.	8
3.	Державотворчі ідеї у програмних документах легальних українських політичних партій Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Участь греко-католицького духовенства у процесі українського державотворення на початку ХХ ст.	8
4.	Основні напрями державотворчої діяльності Директорії УНР.	8
5.	Карпатська Україна – як один з важливих етапів українського державотворення. Формування уряду А. Волошина.	7
6.	Створення та діяльність Українського Національного	6

	Комітету. Акт проголошення Української Держави у Львові 30 червня 1941 р. та його наслідки.	
7.	Принципи формування центральних органів влади в Україні у першій половині 1990-х рр. Створення української моделі органів виконавчої влади на місцях.	7
8.	Конституційна реформа в Україні та перехід до парламентсько-президентської республіки. Зміна механізму призначення вищих посадових осіб.	7
9.	Зміни зовнішньої політики України у 2006 – 2009 рр.	7
10.	Початок військової агресії Російської Федерації проти України. Антитерористична операція	6
11	Посилення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади	6
	Разом	78

7. Методи навчання

Під час лекційного курсу застосовується пояснювально-ілюстративний (бесіда, пояснення, демонстрація, ілюстрація) метод навчання, для проблемного викладу матеріалу застосовується частково-пошуковий та дослідницький метод.

Для підвищення інтересу аудиторії під час лекцій використовуються різноманітні прийоми:

аудіовізуальні презентації (слайди, відеофільми тощо);
запитання-відповіді.

На практичних заняттях використовуються словесні, наочні та практичні методи навчання:

- методи оволодіння новими знаннями, метод роботи з першоджерелами, зокрема, документами, нормативно-правовими актами, які відображають ключові моменти державотворення в Україні;

- репродуктивний;

- проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький;

- методи усного викладу знань, закріплення навчального матеріалу, самостійної роботи студентів з осмислення й засвоєння нового матеріалу роботи із застосування знань на практиці та вироблення вмій і навичок, перевірки та оцінювання знань, умій і навичок;

- методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання й мотивація учіння, контролю, самоконтролю, взаємоконтролю і корекції, самокорекції, взаємокорекції в навчанні.

8. Методи контролю

Поточний контроль знань студентів із навчальної дисципліни проводиться в усній, письмовій і тестовій формі. Контрольні завдання за змістовим модулем включають тестові питання 3 рівнів складності.

Контроль самостійної роботи проводиться:

- з лекційного матеріалу – шляхом перевірки конспектів;
- з практичних занять – на основі перевірки виконаних завдань.

Усі форми контролю включено до 100-бальної шкали оцінки.

Методи оцінювання: поточний контроль, оцінка за самостійну роботу, тематичні контрольні роботи, тестування, підсумковий контроль (іспит).

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота											Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2					40	100
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11		
5	5	5	6	5	6	6	5	5	6	6		

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою
	для екзамену
90–100	відмінно
82–89	добре
74–81	
64–73	задовільно
60–63	
35–59	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Державотворення в Україні» включає:

1. Навчальні посібники, електронний банк методичного забезпечення дисципліни.
2. Конспект лекцій і методичних вказівок на електронних носія

11. Рекомендована література

11.1. Базова

1. Горєлов М.Є.. Держава і цивілізація в історії України НАН України, Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. - К. : ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. - 879с
2. Баран В. Україна: політична історія ХХ - початок ХХІ століття. НАН України, Ін-т історії України, НАН України, Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса К. : Парламентське видавництво, 2007. 1028 с.
3. Слабченко Є. А. Дипломатична історія України. Упоряд. І. Матяш. К. : Кліо, 2016 с.493 с.
4. Борисова О., Климов А. Історія української: підручник для вищих навчальних закладів у 2-х томах.– К.: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. Том 2.(1917–2017 рр.) –464 с.
5. Бойко І. Й. Держава і право Київської Русі. Львів, 2004.. 230 с.
7. Литвин В. Історія України: підручник / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2013. – 991 с.
8. Білоцерківський В. Я. Б 43 Історія України: Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 536 с

11.2. Допоміжна література

9. Декларація про державний суверенітет України № 55-ХІІ від 16.07.1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429.
10. Конституція України : Закон України № 254к-96-ВР від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
11. Суржинський М. І. Інститут громадянства України: Конституційно-правовий аспект. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М, Корецького. К. : 2011. 214 с.Наукова думка, 2011. 214 с.
12. Бут. О. М., Бут М. І. Вовк Ю. І. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Черкаси: ЧДТУ, 2015. 644с.
- 13 Лазарович М. В. Історія України: навчальний посібник. К., 2015. 685 с.

14. Колосюк В. О., Левицька Н. М. С. Б. Буравченкова Історія України К.: НУХТ, 2011 — 308 с.
15. Левицька Н. М. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: навч. посібник. –К.: Кондор, 2012. 424 с.
16. Субтельний О. Україна: історія К.: Либідь, 1992. 512 с.
17. Шевчук В. П., Тараненко М. Г. Історія української державності К.: Либідь, 1999. 477 с.
18. Бойко О. Д. Історія України: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 688 с.
19. Борисенко В. Й. Курс української історії: 3 найдавніших часів до ХХ ст.: Навч. посібник для студ. вузів К.: Либідь, 1998. 615 с.
17. Гончарук П. С. Історія України: з давніх часів до початку ХХ століття: курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. С. Гончарук. – К.: Видавництво КСУ, 2004. – 524 с.

12. Інформаційні ресурси

1. Інститут історії НАН України URL: <http://history.org.ua/uk>
2. Законодавство України URL: <http://www.rada.kiev.ua/>.
3. Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса URL: <http://ipiend.gov.ua/>
4. Інститут держави і права НАН України ім. В. М, Корецького URL: <http://idpnan.org.ua/>
5. Національна бібліотека ім.В.І.Вернадського. URL: <http://www.nbuiv.gov.ua/>
5. Рівненська централізована бібліотечна система (м.Рівне, вул. Київська,44). URL: <http://www.cbc.rv.ua/>
6. Наукова бібліотека НУВГП (м.Рівне, вул. Олекси Новака, 75) URL: <http://nuwm.edu.ua/naukova-biblioteka> (інформаційні ресурси у цифровому репозиторії).
8. Цифровий репозиторій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/568>.